Faktory ovlivňující proměnu současného města

Ing. arch. Veronika Dobešová
Školitel: doc. Ing. arch. Karel Havliš
Ústav navrhování V, FA VUT Brno

Cílem příspěvku je shrnout současný stav řešené problematiky z širšího pohledu hospodářské a sociální geografie, jak je popsán v knize Urbane Räume, jejímž autorem je Prof. Dr. Wolf Gaebe. Příspěvek pojednává o sídelních, hospodářských a sociálních strukturách v současném městě. Jsou zde uvedeny faktory, které podmiňují současné tendence vývoje měst a dále jsou představeny řídící elementy této proměny. Zjištěné výsledky budou vytvářet výchozí pozici pro vlastní zkoumání vývoje veřejných prostorů v konkrétních městech středoevropského regionu.

Klíčová slova: kvalita života, městská struktura, velikost domácnosti, veřejný prostor

Factors Influencing the Change of the Contemporary City

The purpose of this contribution is to summarize the current state of discussed topics from a broader perspective of economic and social geography, as described in the book Urbane Räume, written by Prof. Dr. Wolf Gaebe. The contribution deals with residential, economic and social structures in the contemporary city. The article covers main factors defining current tendencies of citis developement and introduces major elements of this transformation. The ascertained results will create the starting position for the proper research of the public spaces development in particular cities of the Central European region.

Keywords: life quality, city structure, household size, public space

1 Úvod

Současné město představuje dynamicky se vyvíjející celek, na který působí mnoho faktorů. Příspěvěk pojednává o vybraných tématech, která se týkají proměny současného města a uvádí nejaktuálnější statistiky z oblasti kvality života ve městě nebo složení současné domácnosti.

2 Kvalita a atraktivita města

2.1 Atraktivita města

Mnohá města vysoce rozvinutých zemí se pokoušejí zlepšit svoji atraktivitu pro obyvatele, návštěvníky a podnikatele. Usilují o to pořádáním různých událostí, jako jsou např. velké kulturní nebo sportovní akce a festivaly, stavebními zásahy ke zlepšení vzhledu centra města a vytvářením nových zelených ploch. Jedná se především o centra větších měst. Pobytová kvalita města, nabídka různé veřejné vybavenosti a trávení volného času je zlepšena vytvářením pasáží a galerií, rekonstrukcí dvorů a náměstí, novými pěšími a dopravně zklidněnými zónami, kulturními zařízeními a dobrou dostupností veřejnými dopravními prostředky.

Atraktivní města jsou upřednostňována při soukromých cestách (nákupy, vzdělávání nebo zábava), ale také při pracovně určených cestách (obchodní, služební, veletržní a kongresové cesty). Odkaz na aktraktivitu udává počet přenocování, především cizinci.

2.2 Kvalita života ve městě

Kvalitu života ve městě měří každoročně ženevská firma Mercer Human Resource Consulting. V roce 2011 bylo hodnoceno 221 měst celého světa. Pro hodnocení bylo použito 39 kritérií spadajících do 10 kategorií, mezi nimi např. životní prostředí, bydlení, infrastruktura a veřejná doprava nebo rekreace a zábava. Vysoce hodnocena jsou všechna evropská města, v Severní Americe Vancouver, Toronto, San Francisco a Boston, v Asii Singapur, Tokio a Kobe, velmi špatně jsou hodnocena města v Africe a v bývalém Sovětském svazu.

Tabulka 1: Města s nejvyšší kvalitou života

	Město 2011	stát	Město 2010	stát	Město 2009	stát	Město 2008	stát
1	Vídeň	Rakousko	Vídeň	Rakousko	Vídeň	Rakousko	Curych	Švýcarsko
2	Curych	Švýcarsko	Curych	Švýcarsko	Curych	Švýcarsko	2. Vídeň	Rakousko
3	Auckland	N. Zéland	Ženeva	Švýcarsko	Ženeva	Švýcarsko	2. Ženeva	Švýcarsko
4	Mnichov	Německo	4.Vancouv.	Kanada	4.Vancouv.	Kanada	Vancouver	Kanada
5	5.Düsseldorf	Německo	4.Auckland	N. Zéland	4.Auckland	N. Zéland	Auckland	N. Zéland
6	5.Vancouver	Kanada	Düsseldorf	Německo	Düsseldorf	Německo	Düsseldorf	Německo
7	Frankfurt	Německo	7.Frankfurt	Německo	Mnichov	Německo	7.Mnichov	Německo
8	Ženeva	Švýcarsko	7. Mnichov	Německo	Frankfurt	Německo	7.Frankfurt	Německo
9	9. Bern	Švýcarsko	Bern	Švýcarsko	Bern	Švýcarsko	Bern	Švýcarsko
10	9. Kodaň	Dánsko	Sydney	Austrálie	Sydney	Austrálie	Sydney	Austrálie

Zdroj: Mercer Human Resource Consulting 2011

Obrázek 1: Curych. Zdroj: Archiv autorky, Obrázek 2: Ženeva, Zdroj: Archiv autorky

2.2.1 Evropská města v hodnocení kvality života

Vídeň je evropské město s nejvyšší kvalitou života. Německo a Švýcarsko dominuje v čele žebříčku se třemi městy z každé země v top 10. Curych (2) je následován Mnichovem (4), Düsseldorfen (5), Frankfurtem (7) a Ženevou (8), zatímco Bern se dělí o devátou příčku s Kodaní.

Dále následuje Amsterdam (12), Hamburk (16), Berlín (17), Lucemburk (19), Stockholm (20), Brusel (22), Norimberk (24) a Dublin (26). Paříž na třicáté příčce je následována Oslem (33), Helsinkami (35) a Londýnem (38). Lisabonu náleží pozice číslo 41, Madridu 43 a Římu 52. Praha (69) je nejvýše umístěné východoevropské město, následováno Budapeští (73), Lublaní (75), Vilniusem (79) a Varšavou (84). Nejnižší hodnocení má z evropských měst Tbilisi (214).

2.2.2 Evropská města v hodnocení bezpečnosti

Se sedmi městy v top 10 vyčnívají evropská města i v žebříčku osobní bezpečnosti. Nejvýše se umístil Lucemburk, následován Bernem, Helsinkami a Curychem, které se dělí o druhé místo. Vídeň (5) je před shodně umístěnými Ženevou a Stockholmem (6). Ve východní Evropě je na tom z hlediska osobní bezpečnosti nejlépe Lublaň (30) a Praha (47), zatímco Moskva (199) a Tbilisi (215) se umístili na opačném konci žebříčku.

3 Privatizace veřejných prostorů

Struktura městských prostorů se nemění jen výstavbou, přestavbou, demolicí obytných, administrativních a obchodních objektů a továren, ale také privatizací veřejných prostorů, tzn. převodem práv k užívání, přístupu a kontrole na soukromé aktéry. Od konce 80. let narůstá omezení přístupu k prostorům ve veřejném vlastnictví a k veřejně přístupným prostorům velkými investory a jinými zřizovateli a také veřejností jako možnost politického a sociálního spolupůsobení obyvatel města.

3.1 Nákupní centra

Příklady omezeně přístupných a kontrolovaných prostorů jsou nákupní, sportovní, volnočasová a zábavní centra jako „Urban Entertainment Center“ a obytné soubory, do kterých je vyžadováno oprávnění ke vstupu. Nákupní ulice, tzv. malls, v nákupních centrech nám dokonce nutí představu pěší zóny nebo tržiště, jsou však kontrolovány a uzavřeny stejně jako obchodní domy. Narozdíl od obchodních center nejsou cesty mezi obchody zpravidla ve veřejném vlastnictví. Přístup a užívání řídí soukromé domovní řády. Nákupní centra tvoří typ „soukromého“ městského centra, kde narozdíl od rostlých center chybí veřejné prostory pro komunikaci a reprezentaci.

3.2 Uzavřené obytné soubory

Také hlídané obytné budovy a obytné soubory omezují veřejný a veřejně přístupný prostor. V hlídaných sídlištích s vlastní intrastrukturou a často také s vlastními zásobovacími zařízeními bydlí stále více osob. Tato sídliště jsou zajištěna zdmi, ostnatým drátem, hlídačem, vstupními kontrolami a kamerami, což ztěžuje spontánní a neohlášené návštěvy a komunikaci mezi lidmi. K důvodům pro zřizování těchto typů sídlišť patří bezpečnost, kvalita bydlení a vymezení se od sociálně a kulturně odlišných skupin obyvatel. Příklady takových sídlišť najdeme na všech kontinentech, především v Severní a Latinské Americe, jihovýchodní Asii a jižní Africe. Privatizace prostoru a bezpečnosti zesiluje sociálně prostorovou segregaci, polarizaci a lhostejnost.

4 Městská struktura a její změny

4.1 Trvanlivost městské struktury

Jednotlivé městské struktury vznikají během dlouhých časových úseků. Tyto struktury se mohou sice rychle měnit, jsou však zpravidla trvalejší než sídelní funkce. Takto např. nedojde vždy ke zbourání továrních budov, když dojde k zastavení výroby, ale dojde k přestavbě objektů, např. na obytné budovy (nová sídelní funkce).

4.2 Změna hospodářské struktury

Deindustrializace má výhody, když se po odstavení ekologicky škodlivých výrobních podniků zlepší kvalita bydlení; nevýhody, když města ztratí ekonomickou a tržní sílu, příjmy z daní a ztráta pracovních míst není nahrazena novými pracovními místy. Chybí potom prostředky, např. na investice do infrastruktury, které jsou nutné, aby se města mohla udržet v meziměstské soutěži. Potřeba infrastruktury se mění na základě demografických změn, např. úbytkem počtu dětí a mladistvých a přírůstkem starších osob. Zde je potom potřeba menšího počtu mateřských škol, základních škol a sportovišť a naopak většího počtu penzionů pro seniory.

Změna od produkce zboží k produkci vědomostí a služeb je důležitou okrajovou podmínkou pro změny struktury ve městech, pro změny hospodářské síly a pracovních míst a pro změny sídelní a sociální struktury a struktury obyvatel.

Úspěšná města v meziměstské soutěži jsou města, která platí jako inovativní, kreativní a bezpečná.

5 Struktura obyvatel v městských prostorech

5.1 Změna struktury obyvatel

Vývoj městských prostorů je silně ovlivněn změnou struktury obyvatel a sociální struktury, především změnou věkové struktury a migrací, podílem osob v produktivním věku a příchody a odchody této věkové stupiny.

V městech rozvinutých zemí se zvyšuje podíl samostatně žijících osob resp. jednočlenných domácností. Jedná se především o starší osoby, domácnosti bez dětí a neúplné domácnosti, tzn. svobodné matky nebo svobodné otce. Domácnosti se třemi a více dětmi se stavají výjimkou. Na předměstích a v okolí měst je podíl vícečlenných domácností, tzn. domácností v rostoucí nebo smršťující se fázi životního cyklu, vyšší, stejně jako podíl střední věkové kategorie a výdělečně činných osob.

5.2 Velikost domácnosti

V roce 2010 bylo zjištěno celkem zhruba 4 150 tisíc domácností. Domácnosti jednotlivců tvořily necelou čtvrtinu všech domácností (23,5 %). V čele těchto domácností stály většinou ženy. V čele téměř čtvrtiny všech domácností stály osoby starší 65 let.

Změny v demografickém vývoji se bezprostředně odrážejí ve vývoji struktury těchto domácností. V období od posledního sčítání lidu, domů a bytů se mezi roky 2002 a 2009 zvýšil celkový počet hospodařících domácností o 415,3 tis., tj. o více než 10 %. Podstatně pomaleji rostla nejčetnější skupina úplných rodinných domácností (o necelá 4 %), ve shodě s celkovým růstem počtu hospodařících domácností se zvýšil počet neúplných rodinných domácností (za sedm let o více než 14 %). Daleko nejrychleji však rostly počty domácností jednotlivců, které se zvýšily o více než 30 %. Při přepočtu na celkový počet obyvatelstva, které dosáhlo 15 let a více, činil podíl jednočlenných hospodařících domácností v roce 2002 přes 10 %, v roce 2005 se přiblížil hranici 12 % a v roce 2009 již přesáhl 13 % populace. Domácnosti jednotlivců se podílely na celkovém přírůstku hospodařících domácností v hodnoceném období dvěma třetinami.

Tabulka 2: Vývoj počtu domácností podle typu v letech 2002-2009

Typ HD	Počet v tis.			Přírůstek/úbytek 2009-2002	
	2002	2005	2009	abs. v tis.	v %
Celkem	**3 950,9**	**4 099,7**	**4 366,2**	**415,3**	**10,5**
z toho:					
úplná rodinná domácnost	2 544,6	2 551,9	2 641,7	97,1	3,8
neúplná rodinná domácnost	392,5	420,4	449,2	56,7	14,4
domácnost jednotlivce	904,7	1 027,4	1 180,6	275,8	30,5
vícečlenná nerodinná domácnost	109,1	100,0	94,8	-14,3	-13,1

Zdroj: ČSÚ – VŠPS

Tabulka 3: Podíl domácností jednotlivců na celkovém počtu hospodařících domácností a relace mezi počty úplných rodinných domácností a domácností jednotlivců

Kraj	Počet domácností jednotlivců (DJ)	Podíl DJ na celkovém počtu HD	Index ÚRD/DJ
Celkem	**1 180,6**	**27,0**	**2,2**
Hl. m. Praha	226,1	38,5	1,3
Středočeský	126,6	25,0	2,5
Jihočeský	76,3	28,4	2,1
Plzeňský	53,7	23,0	2,8
Karlovarský	37,0	28,1	2,0
Ústecký	94,9	26,5	2,2
Liberecký	45,9	25,7	2,4
Královéhradecký	59,1	26,2	2,4
Pardubický	48,9	23,7	2,8
Vysočina	48,8	24,3	2,7
Jihomoravský	100,0	22,2	2,9
Olomoucký	64,5	24,7	2,6
Zlínský	54,7	23,7	2,7
Moravskoslezský	144,0	27,3	2,2

Zdroj: ČSÚ – VŠPS

6 Závěr

Příspěvek představil některá z aktuálních témat týkajících se proměny současného města se zdůrazněním vybraných exatních statistických údajů.

7 Seznam použité literatury a pramenů

GAEBE, Wolf: *Urbane Räume*, Stuttgart: UTB 2004, ISBN: 3-8252-2511-9

Mercer Human Resource Consulting 2011: *Mercer's 2011 Quality of Living worldwide city ranking – Mercer survey*, poslední revize 29. 11. 2011. Dostupné z: <http://www.mercer.com/qualityoflivingpr#city-rankings>.

ČSÚ, *Změny ve struktuře domácností se zaměřením na rodiny s malými dětmi a domácností jednotlivců*, poslední revize 8.12. 2011. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/czam080910analyza10.doc>.